

Az aradi „tizenötödik”

A világosi fegyverletétel után tizenöt magasrangú katona, köztük tizennégy tábornok volt az aradi vár foglya. A halálra ítétek közül **Lenkey Lajos** tábornok még az ítélet végrehajtása előtt meghalt a börtönben. A kivégzett vértanú-tábornokok: **Aulich Lajos, Damjanich János, Desseffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézics Károly, Láhner György, Lázár Vilmos, Leiningen-Westerburg Károly gróf, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és Vécsey Károly gróf.** — A tizenötödik sorsáról, **gróf Zelenski Lászlóról**, keveset jegyzett fel az akkori idők történetírója. Periratainak egy részét a bécsi Osztrák Hadilevéltár őrzi.

Horváth Mihály, volt csanádi püspök és 48-as miniszter, a „Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben” című művében, melyet emigrációban írt, így emlékezett meg a vértanúkról: „Mily szerencse, hogy a nemzet élete szívósabb egyes emberek életénél! — hogy ezeknek a nemzeti szent ügy miatt igazságtalanul erőszakosan eloltott élete is a nemzet tőkéjét gyarapítja; — mert minden ügynek, mely igaz, jó és szép, melynek erkölcsi értéke van, a mártírok vére csak termékenyíti életgyökereit, a vértanúk szent emléke csak hatványozza életerejét!” — Horváth Mihály neve is ott szerepelt a 36 elítélt fekete tábláján, **Kossuth Lajos, Perczel Mór, Szemere Bertalan, Mészáros Lázár** neve mellett, akiket a pesti vérbíróság „távollétükben” halálra ítélte, s neveiket 1851. szeptember 21-én bitófákra akasztotta, a szabadsághősök emlékének meggyaláztatására és a lakosság megfélemlítésére.

A világosi fegyverletétel után Haynau tábornoszernagy tizenöt magasrangú tisztet szemelt ki az aradi bitófákra. Hogyan történt mégis, hogy csak tizenháromat végeztetett ki?

Gróf Zelenski László császári és királyi kamarás 1833-tól 1846-ig szolgált a 2. Schwarzenberg ulánus-ezredben, utoljára kapitányi rangban. 1845. április 24-én feleségül vette Arad vármegye alispánjának leányát, Eötvenesi Lovász Amaliát. Hogy felesége Arad-környéki birtokát (mintegy 30 ezer hold) kezelje, 1846-ban tisztii rangjának megtartásával megvált ezredétől.

Zelenski László az aradi vértanúkkal együtt került letartóztatásba. Bár közvetlenül nem vett részt a szabadságharcban, nem vett részt ütközetben, de az osztrákok, a bécsi udvar és tábornokai szemében ennél súlyosabbnak számító bünt követett el: rábírtta az egykori ezredének tagjait, hogy csatlakozzanak a szabadságharchoz és lépjenek be a magyar hadseregbe. Ez volt az ellene emelt vád, ezért tartóztatták le.

1979. OKTÓBER

Nem sokkal az augusztus 13-i világosi fegyverletétel előtt halt el Zelenski anyai ági nagybátyja **gróf Ankwicz prágai érsek**, mérhetetlen értékű vagyont hagyván maga után. Hagyatékában szerepelt többek között — félmillió ezüst tallér. Zelenski Lászlóné, az egyetlen törvényes örökösnek, férjének meghatalmazásával Prágába sietett, ahol áldozatok árán sikerült kisürgetnie a hagyatéki eljárás soron kívüli tárgyalását, majd a félmillió talléros utalvánnyal a tarsolyában Bécsbe igyekezett. Itt ezt az elképesztően nagy összeget felajánlotta — a szájhagyomány szerint — magának a császári udvarnak annak ellenében, ha a férjét nem végzik ki. Így történt, hogy a bécsi legfelsőbb bíróság nyomban intézkedett, hogy **Zelenski László ügyét vegyék ki az aradi vézbíróság hatásköréből és tegyék át a pesti hadbírósághoz**, amely a lefolytatott eljárás alapján 1849. szeptember 15-én kamarási méltóságától megfosztotta és tízévi nehéz vasban végezendő sáncmunkára ítélte.

Büntetése kitöltésének helyéül a Csehországi Josefstadtot, később, 1850 februárjától kezdve **az aradi várat jelölték ki**, orvosi bizonyítványra alapított kegyelemből a nehéz vasat könnyű vassal helyettesítve. Felesége és édesanyja 1853-ban kegyelmi kérvényt nyújtott be, amit Albrecht főherceg, Magyarország katonai és polgári kormányzója támogatótt. A császár mégsem kegyelmezett meg. Hogy meddig raboskodott, erre nézve megbízható adat nem áll rendelkezésre; csupán az biztos, hogy 1858-ban már szabad volt.

Végzetét mégsem kerülhette el Zelenski László gróf: 1863 nyarán, még gyermekkorban lévő Róbert fiával, vadászni mentek a Solymosi-vár környékére. Ezidőben még az elöltöltő vadászfegyverek voltak használatban, amelynek kezelése igen körülmenyes volt, különösen a töltött fegyverből a puskapornak, sörétnek és a gyutacsoknak kiszedése. Egy megelőző napi vadászatról visszatérve, László gróf átadta töltve maradt fegyverét inasának a szükséges kezelés és tisztítás végett. Az inas ezt elmulasztotta, a fegyver töltve maradt. Másnap a vadászterületre érve, a hintó bakjához szíjazott fegyvert csövénél fogva és azt magafelé tartva próbálta kihúzni. A fegyver kakasai a szíjazatban fennakadva félig felhúzódtak, majd kiszabadulva a szíjazatból, lecsapódtak. Mindkét töltés László gróf mellébe fűrődött. Másnap, 1863. július 14-én, temesújfalui kastélyában behalt sebeibe.

(A fentírtak nagyobb részben a bécsi hadilevéltár adatain, részben szájhagyományon alapulnak.)

Iszlay Dezső

KRÓNIKA 13

KÖNYVESPOLC

A tizenötödik aradi vértanú

Pásztor Emil monográfiája

Kazinczy Lajost ott végezték ki Aradon — kétségtelenül. Néhány nappal később, egyedül. Kérjünk perújrafelvételt: a tizenhármak előtt is végrehajtottak már egy halálos ítéletet Aradon a szabadságharc tisztjei közt: Ormai (Auffenberg) Norbert honvéd alezredes volt az első áldozat, Kazinczy Lajos ezredes az utolsó, október 25-én? Főlöszleges. Vértanúk mindannyian, és hogy hányan voltak — az voltaképp lényegtelen. Annál lényegesebb, hogy tudjuk, a valahai kufsteini fogoly, a nyelvújítás vezére, a magyar jakobinus és a magyar irodalom, állam, színház, történelem, tudomány és annyi más — ma már nélkülözhetetlen — szó megalkotója legkisebb fiának életét és halálát is ismerünk kell.

Bécs mellett képezték ki egy tisztiskolán. És tovább tartot ki, később tette le a fegyvert, mint az aradi tizenhármak. Önálló hadmozdulatokat hajtott végre, amikor már senki sem bízott a szabadságharc sikerében. Meghalt nőtlenül, gyermektelenül — huszonkilenc éves korában. A kétgyerekes Kazinczy Ferenc legkisebb fia már nem tudta továbbadni életét. Örizzük mi, az utókor.

A Kazinczyak legfőbb tanulsága: hogy nincs külön irodalom és történelem, élet és elv. Pásztor Emil monográfiája szerint az első számontartott Kazinczy-ös Kazinczy Péter „országbíró itélőmester” (1633—1681), kivégezték a Wesselényi-féle összeesküvésben. Kazinczy Ferencet ugyancsak halálra ítélték a magyar jakobinus-mozgalomban kifejtett tevékenységéért, de kegyelmet kapott. Kis birtokát ráköltötte arra a szervező munkára, amelyet ma nyelvújításnak hívunk. A Fogságom naplója több mint száz évig lappangott

kéziratban. Kazinczy Lajos — Kazinczy Ferenc nevelése. A „fentebb styl” harcosa hatvan-két éves volt, amikor Lajos született, de ha megéri, nyilván elégtételt szolgált volna, hogy fia a magyar szabadságharcért halt vértanú-halált.

Pásztor Emil műve hézagpótló történelmi önismeretünkhöz. A szabadságharc sikerei elképzelhetetlenek volnának, ha nem tudnánk, hogy jól képzett katonatisztek sokasága „állt át” a császári seregéből a magyar függetlenség ügye mellé.

Hósi halált halt katona életrajzíróját mindig fenyegeti a túlírás. Pásztor Emil igyekezett minél több dokumentumot összegyűjteni nemcsak ahhoz, hogy ezt a vesztélyt elkerülje, hanem hogy méltóképpen mutassa be Kazinczy Lajos pályáját.

Igy válik igazán megdöbbentővé a könyv, hiszen a látszólag rideg tények magukért beszélnek. A Kossuth-Görgey vitában is állást foglal az életrajzíró, mégpedig Görgey mellett. A 48-as szabadságharcokat szerte Európában a széthúzás, a belső ellentétek buktatták meg. A legtovább ellenálló magyarok sem mentesek a személyes rivalizálástól. Kazinczy Lajos azonban nem foglalt állást: az ő vezére Görgey volt, és senki más. Csak akkor volt hajlandó letenni a fegyvert, mikor Görgey fegyverletételéről bizonyosságot szereztek neki — akkor is lelkiismeretfurdalások között. A peranyag bizonyítja, hogy egy pillanatra sem ingott meg, sem elveit, eszméit nem tagadta meg, sem nagyobb dicsőséget nem követelt magának, mint ami megilleti. A bíróság előtt csak az igazat vallotta — katona volt, semmi más. (Kossuth)

(k-1)